

Łódź, 01-02-2024 r.

WUOZ-ZRR.5140.383.2023.PU

ZAWIADOMIENIE

Na podstawie § 15 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661, ze zm.), w związku z art. 4 pkt 1, art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 840, ze zm.), działając w odpowiedzi na wniosek ----- z dnia 27 października 2023 r., Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków zawiadamia o zamiarze włączenia do wojewódzkiej ewidencji zabytków budynku mieszkalnego usytuowanego w Radzynie nr 1, gm. Grabów, pow. łęczycki.

Uzasadnienie

Budynek mieszkalny usytuowany w Radzynie nr 1, w gm. Grabów, w pow. łęczyckim, dotychczas nie był objęty ochroną konserwatorską. Złożenie wniosku o jego włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków zostało poprzedzone uprzednim dokonaniem przez ŁWKZ, także w odpowiedzi na wniosek właściciela nieruchomości, zabytkoznawczej analizy wartościującej, w toku której zgromadzono materiał dowodowy potwierdzający wartość zabytkową ww. obiektu (opinia ŁWKZ z dnia 19.10.2023 r., WUOZ-ZRR.510.139.2023.PU).

Zgodnie definicją wskazaną w art. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem nazywamy nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Przedmiotowy obiekt stanowi przykład drewnianego budownictwa mieszkalnego wznoszonego na ziemiach polskich w okresie II wojny światowej, na początku lat 40. XX w., z przeznaczeniem dla osiedlanych na tych terenach kolonistów niemieckich. Ten typ budynku zwyczajowo nazywany jest „besarabką”, nazwa ta nawiązuje do kolonistów niemieckich z terenu Besarabii (region położony w granicach obecnej Mołdawii i Ukrainy), osiedlanych przez władze okupacyjne od ok. 1941 r. na części ziem polskich, wydzielonych jako tzw. Kraj Warty. „Besarabki” są obiektami wznoszonymi na podstawie typowych projektów, w paru wariantach różniących się szczegółami, z zachowaniem tych samych cech architektonicznych. Są to budynki stosunkowo niewielkie, parterowe z poddaszem, posadowione na wysokiej ścianie fundamentowej, przykryte dachami dwuspadowymi o wysokim kącie nachylenia połaci, założone na rzucie regularnego prostokąta. Ściany w kondygnacjach nadziemnych są drewniane, o konstrukcji szkieletowej, z wypełnieniem z wełny mineralnej (a także supremy), obustronnie oszalowane deskami. Dach również drewniany o konstrukcji jętkowej jest kryty dachówką ceramiczną. Historyczne okna w „besarabkach” są drewniane o konstrukcji skrzynkowej, istotnym elementem są drewniane okiennice o konstrukcji ramowo-płycinowej. Drzwi zewnętrzne są również drewniane, deskowe z przeszkleniem w górnej partii, poprzedzone stopniami schodów (z uwagi na posadowienie obiektu

na wysokiej ścianie fundamentowej), zaś drzwi wewnętrzne – ramowo-płycinowe, a także deskowe. Kondygnacje budynku rozdziela strop drewniany, belkowy, z sufitem deskowo-listwowym, podłogi w izbach parteru i na poddaszu są drewniane, deskowe. Ściany wewnętrzne, działowe są drewniane, o konstrukcji szkieletowej. Na poddasze prowadzą wewnętrzne, jednobiegowe, drewniane schody policzkowe, usytuowane wzdłuż jednej ze ścian szczytowych budynku. Układ wewnątrz w „besarabce” jest dwutraktowy, na podstawie analizy porównawczej można stwierdzić, iż w obrębie jednego z traktów (frontowego) wydzielone są dwie izby mieszkalne, zaś w obrębie drugiego (tylnego) – jedna duża izba mieszkalna z kuchnią, dodatkowo pod schodami wydzielone jest niewielkie pomieszczenie – składzik / komórka. Dodatkowa izba mieszkalna znajduje się w kondygnacji poddasza, które pełni także funkcję strychu (w sumie powierzchnia użytkowa budynku wynosi ok. 90 m²). W budynku brak ubikacji. „Besarabki”, wznoszone wg. gotowych planów budowlanych oraz znormalizowanych rozwiązań konstrukcyjno-materiałowych, były budowlane relatywnie szybko i tanim kosztem, jednocześnie posiadały stosunkowo wysoki standard użytkowy (w porównaniu z typową chałupą wiejską na ziemiach polskich), zaś wyglądem nawiązywały do architektury spotykanej na ziemiach niemieckich. „Besarabki” stanowią wczesny przykład stosowania w budownictwie mieszkaniowym prefabrykacji. Na obecnym etapie badań nie można ustalić całkowitej liczby „besarabek” wzniesionych na terenie ziem polskich, czy chociażby regionu łódzkiego. Badania nad tego typu architekturą dotychczas nie były prowadzone na szerszą skalę. Liczne tego typu obiekty, w powszechnym odbiorze nie prezentujące wartości zabytkowych, w poprzednich dziesięcioleciach uległy znacznemu przekształceniu (przebudowie, rozbudowie) prowadzącemu do zatracenia pierwotnych cech stylowych, bądź zostały rozebrane. Według obecnego stanu wiedzy (badania terenowe przeprowadzone przez J. Ziarnika i P. Sölle w latach 2022-2023 r., patrz: Ziarnik J. „Besarabki” [w:] „Na Sieradzkich Szlakach”, 2/2023), na terenie województwa łódzkiego zidentyfikowano 68 „besarabek”, zlokalizowanych w kilku grupach: w okolicach Łodzi; w okolicach Kutna, Łęczycy i Piątku; w okolicach Wielunia, a także w Michałowie i Krobanowie pod Zduńską Wolą. Ww. budynki znajdują się w zróżnicowanym stanie zachowania. Część z ww. obiektów jest objęta ochroną konserwatorską poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków, a także wojewódzkiej ewidencji zabytków. Warto wspomnieć, że indywidualną ochroną konserwatorską objęte są także tego typu obiekty usytuowane na terenie innych gmin powiatu łęczyckiego (m.in. w Łęce, gm. Piątek).

„Besarabka” usytuowana w Radzynie nr 1, w gm. Grabów, została wzniesiona w 1942 r. dla niemieckiego kolonisty Edmunda Gall. Budynek cechuje wysoki autentyzm, wynikający zarówno z zachowania historycznego wyglądu (formy obiektu) jak też historycznej substancji budowlanej. Stosunkowo nieznaczne, wtórne przekształcenia objęły jedynie wymianę części stolarki okiennej w kondygnacji parteru (wraz z usunięciem okiennic), budowę wtórnego zadaszenia nad wejściem czy wzniesieniu ściany działowej w obrębie dużego pomieszczenia kuchenne-mieszkalnego w tylnym trakcie budynku. W budynku zachowane są wszystkie historyczne elementy konstrukcyjne (ściany zewnętrzne, wewnętrzne, stopy, więźba dachowa), zachowane jest historyczne pokrycie dachu (dachówka ceramiczna typu „esówka”), z wyjątkiem części stolarki okiennej parteru, zachowane są wszystkie, historyczne elementy wyposażenia architektonicznego (m.in. drewniane drzwi deskowe i ramowo-płycinowe, drewniane okna skrzynkowe z okiennicami o konstrukcji ramowo-płycinowej na poddaszu, drewniane schody na poddasze, w izbach deskowe podłogi oraz listwowo-deskowe sufity). Generalnie, zachowane są cechy historycznego układu wewnątrz (dwutrakt ze skrajnym usytuowaniem schodów przy jednej ze ścian bocznych). Z uwagi na stan zachowania (znikomy stopień przekształcenia) opisywany budynek stanowi reprezentatywny przykład dla tego typu architektury w regionie łódzkim. Budynek prezentuje znaczną wartość historyczną, jako materialne świadectwo niemieckiego osadnictwa na ziemiach polskich i na terenie województwa łódzkiego, realizowanego w okresie II wojny światowej. Budynek posiada typowo utylitarny charakter (przewidywany okres użytkowania obiektu określany był na 15-20 lat), jednakże jego architektura nie jest pozbawiona walorów artystycznych, właściwych dla budownictwa mieszkalnego epoki. Podobnie jak w przypadku murowanych budynków mieszkalnych wznoszonych w okresie II wojny światowej przez władze okupacyjne, także „besarabki” posiadają charakterystyczną kompozycję bryły z

wysokim dwuspadowym dachem krytym dachówką, cechującą się proporcjonalnością i prostotą oraz nawiązującą do tradycyjnego budownictwa z obszaru niemieckiego kręgu kulturowego. Wartość artystyczną możemy odnaleźć w zgeometryzowanej kompozycji jaką tworzy zewnętrzny szalunek elewacji, układ deskowania i listew mocujących, obróbki formie pionowego szalunku w szczytach z trójkątnym wykończeniem partii dolnej, tworzącym formę dekoracyjnego fryzu. Deski oszalowania wewnętrznego ścian są także ozdobione wzdłuż jednej krawędzi profilem półwałka. Należy jednakże podkreślić, iż w tego typu budownictwie walor artystyczny posiadał znaczenie drugoplanowe. Opisywany budynek przedstawia również wartość naukową. Przede wszystkim, z uwagi na wysoki stopień zachowania oryginalnej substancji budowlanej stanowi doskonały przedmiot do badań naukowych, zarówno w zakresie historii jak też historii architektury (w przedmiotowym budynku rozpoznano m.in. intersujący, niespotykany w obiektach innego typu, mechanizm zamykania skrzydeł okien skrzynekowych oraz blokowania skrzydeł zewnętrznych).

Mając na uwadze powyższą argumentację, budynek mieszkalny usytuowany w Radzynie nr 1, gm. Grabów, pow. łęczycki, stanowi zabytek w rozumieniu przepisów *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, zaś z uwagi na ponadlokalną skalę wartości zabytkowych, kwalifikuje się do ujęcia wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 22 ust. 2 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Zaś zgodnie z § 15 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w *sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem. Zgodnie z § 15 ust. 3 ww. rozporządzenia, zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się również na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej urzędu. W końcu, zgodnie z § 15 ust. 4 ww. rozporządzenia, wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku nieruchomego do wojewódzkiej ewidencji zabytków, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Aleksandra Stępień

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków

Otrzymują:

1. -----
2. aa. (+ BIP WUOZ w Łodzi)

Do wiadomości:

3. Burmistrz Gminy Grabów, ul. 1 Maja 21, 99-150 Grabów

Sprawę prowadzi:

Piotr Ugorowicz – Główny specjalista Wydział Zabytków Ruchomych i Rejestru Zabytków Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi.
Tel. (42) 635 80 06.

Naczelnik Wydziału Zabytków
Ruchomych i Rejestru Zabytków

GLÓWNY SPECJALISTA

Piotr Ugorowicz

Karolina Kobojeł